

Red verdenskulturen før det er for sent

De seneste ødelæggelser af antikke bygningsværker, som IS står bag i den syriske by Palmyra, viser endnu engang krigen store omkostninger for verdenskulturen. Man bliver nødt til at sætte ind, før krigen bryder ud, siger professor i klassisk arkæologi

KULTURARV

Hvis man skal forhindre, at verdens kulturarv går tabt for evigt, når krigen bryder ud i verdens brændpunkter, så bliver man nødt til at sætte ind med det samme. Sådan lyder budskabet fra Rubina Raja, professor i klassisk arkæologi.

»De store ødelæggelser i Syrien og Palmyra understreger vigtigheden af, at man sætter tidligt ind, når det kommer til at beskytte verdens kulturarv. Det bør ideelt set ske i et samarbejde mellem staternes antikvitetsvesen og udenlandske forskere og institutioner, der beskæftiger sig med kulturarvsbeskyttelse og præventive tiltag såsom Unesco. Det hjælper ikke meget at sætte ind, når skaden først er sket, eller den er godt undervejs«, siger Rubina Raja.

JEPPE VALEUR

Seneste eksempel på destruktions af kulturarv kom for få dage siden, da det blev endeligt bekræftet, at IS havde forårsaget omfattende ødelæggelser på den berømte Tetrappylon og det romerske teater i Palmyra, som er på Unesco's Verdensarvliste.

Den lange borgerkrig i Syrien har ud over at have kostet hundretusindevis af menneskeliv og sendt millioner på flugt betydet ødelæggelsen af en ufattelig mængde ældgammel kulturarv. I mange tilfælde kultur, som er tabt for bestandigt, fordi det aldrig er blevet dokumenteret.

Med økonomisk støtte fra Carlsbergfondet har Rubina Raja siden 2011 ledet et lille dansk forskerhold, der har dokumenteret og kategoriseret store internationale samlinger af palmyrensk kultur, f.eks. samlingen af portrætter og skulpturer på Ny Carlsberg Glyptotek, som er en af verdens største, og sammenstykke det med research fra forskere verden over. Resultatet hedder Palmyra Portræt Projektet og indeholder nu mere end 3.000 portrætter fra Palmyra.

Hundrevis af disse portrætter er siden gået tabt under krigen i Syrien og kan nu kun ses, fordi Rubina Raja og hendes kolleger har dokumenteret og samlet dem.

»Arbejdet med Palmyra Portræt Projektet begyndte, før borgerkrigen brød ud.

SKØNHED. Mens andre stykker kulturarv er gået tabt, så er 'Skønheden fra Palmyra', der stammer fra graven Qasr Abjad, og som blev udgravet af den danske arkæolog Harald Ingholt i Palmyra i 1928, i sikkerhed. Portrættet beskrev Ingholt efter fundet som den smukkeste kvindebuste, han endnu havde set. I december 1929 blev busten afsløret på Ny Carlsberg Glyptotek i København. Skønheden udgør et af hovedstykkerne i museets palmyrenske samling, men står som et eksempel på, den kunstner, der kan være gået tabt i Palmyra. Busten, der afbilder en afdød palmyrenereinde, kan dateres tilbage til 190-210 e.Kr. og har stadigvæk ekstensive farvespor. Foto: Rubina Raja, med tilladelse fra Ny Carlsberg Glyptotek

► FAKTA

► SYRIENS KULTURARV

Seks steder i Syrien er på Unesco's Verdensarvliste, der er en liste over steder med enestående historisk og kulturel betydning. Det er Palmyra, de gamle byer i Aleppo og Damaskus, Bosra, Crac des Chevaliers borgen og 'de døde byer' i det nordlige Syrien.

Mens borgerkrigen i Syrien har stået på, har alle seks lokationer lidt store skader. Senest i Palmyra, hvor den berømte Tetrappylon og det romerske teater er blevet delvist destrueret af Islamisk Stat.

For di vi har dokumenteret en del af de portrætter og skulpturer, der befandt sig i Palmyra før IS, den syriske hær og andres plyndringer og ødelæggelser, kan vi, når borgerkrigen er slut, både få et overblik over, hvad der er gået tabt, og bidrage til at genskabe og restaurere de gravsteder og monumenter, der er blevet vandaliseret, siger Rubina.

Selv om det danske forskerhold var tidligt ude med deres forskningsprojekt, så er der formentlig stadig en masse syrisk kulturarv, som aldrig vil kunne undersøges eller genskabes. Megen af deres dokumentation af de portrætter, som stadig befandt sig i Palmyra, da krigen brød ud, var det nemlig mere eller mindre tilfældigt, at forskerne kom i besiddelse af. Det var Rubina Rajas og internationale kollegaers egen private research og altså ikke noget, der var systematisk indsamlet med politisk og økonomisk støtte.

»Man kan ikke gå for tidligt i gang med at beskytte kulturarven. Det er det budskab, vi gerne vil have ud. Vi har med det her projekt udviklet en etik og en arbejdsplan for, hvordan man kan gøre, når det kommer til at dokumentere store mængder kulturarv. Det håber vi, at man kan bruge til at gøre det andre steder end Palmyra også – gerne med det samme«, siger Rubina, og opfordrer til tidlig indsats i bl.a. grænselandet til Syrien som Tyrkiet, Jordan og Libanon, og også regioner i Østeuropa.

Frygt blev virkelighed

Frygten for, at Palmyras mange kulturskatte skulle gå tabt, tog for alvor til i foråret 2015. Udstyret med geværer og granater krøb soldater fra Islamisk Stat hver dag tættere på den gamle ørkenby. De skæbningsvangre sorte flag tonede frem på højene få kilometer uden for byen, og katastrofen syntes uundgåelig: snart ville det være IS, som rådede over Palmyras kulturskatte, og de havde indtil videre vist sig at være ualmindelig dårlige kuratorer.

Både Syriens chef for antikke og arkæo-

logiske værdier og Unesco's generaldirektør appellerede til verdenssamfundet: Beskyt Palmyras ruiner – ødelæggelsen af de mange templer, monumenter, statuer og skulpturer, der befandt sig i byen, ville ikke kun være krigsforbrydelser, men også enorme uerstattelige tab for menneskeheden.

Den frygt skulle i stor grad vise sig at blive til virkelighed. Gennem de næste to år, hvor den strategisk positionerede by skiftevis har været under den syriske regeringshærs og Islamisk Stats kontrol, har verdenssamfundet måtte se til, mens antikke monumenter blev sprængt i luften, og gravsteder blev berøvet.

Det var selvfølgelig ikke noget nyt, at krigen gik ud over den syriske kulturarv, selv om det nu var en særdeles vigtig by på Unesco's Verdensarvliste, der var under IS' kontrol.

Auktionshusenes rolle

For di Rubina Raja i forbindelse med forskningsprojektet allerede havde et vågent øje på de palmyrenske portrætter, kunne hun allerede i borgerkrigens første år konstatere, at alle krigens fraktioner solgte flittigt ud af den syriske kulturarv.

»Det kan være meget svært for auktionshusene at vide, om et kunststykke er stjålet, fordi det er rimelig nemt at forfalke de nødvendige papirer – kunststykkeproveniens. Som en lille sidegevinst af vores projekt har vi på baggrund af den omhyggelige dokumentation, vi havde af portræterne, kunne advare auktionshusene, når vi opdagede, at stykker, der blev solgt, var krigsbytte fra Palmyra«, siger Rubina Raja.

Dokumentationen var særlig effektiv, netop fordi Rubina og hendes kolleger var gået tidligt i gang med at fotografere, beskrive og kategorisere de mange tusinder kunststykker. Forskergruppen afleverede hele denne forskning til en proveniensforsker i London med gode kontakter til forskellige politimyndigheder, og blandt andet det amerikanske forbundspoliti FBI benytter nu den omfangsrige dokumentation til at rejse sigtelse i sager i forbindelse med tyveri og salg af palmyrensk kulturarv.

Rubina vurderer, at auktionshusene efterhånden er blevet så forsigtige med alle kunststykker fra regionen, at salget af syrisk kulturarv nu primært foregår på de sorte markeder.

Palmyra Portræt Projektet har også fået international bevågenhed, og Rubina Raja og hendes hold indgår nu i et samarbejde med det kendte og prestigefyldte Getty Research Institut i Los Angeles, USA. Det har resulteret i en stor onlineudstilling, hvor man kan se de mange palmyrenske skulpturer og portrætter.

Man håber også på, at Ny Carlsberg Glyptotek og Getty Villa – et museum og undervisningscenter tilknyttet Gettyfondet – kan gå sammen om fælles udstillinger om Palmyra i fremtiden.

kultur@pol.dk

Humoren hjælper på randen af afgrunden – i hvert fald på film

Mens alvorlige nyheder fra nær og fjern melder sig på Berlinale, hylder filmene det gamle grin – med en vis desperation i undertonen

BERLINALE

ERIK JENSEN, BERLIN

Hvorfor var der så mange jøder i kz-lejrene? Fordi opholdet var gratis.

»Du er en førsteklases lesbisk, men en andenklases tænker.

Humoren er i højtsædet på dette års version af Berlinale. Hvor panderynkerne plejer at blive dybere og dybere under en festival, der ynder politiserende og moraliserende film om den barske virkelighed og cinematastisk aktivisme, er det i år smilerynkerne, som trænes i biografmørket.

En mildt sagt overraskende udvikling, hvis man tager verdens generelle tilstand og de mange trusler udenfor i en lang, mørk og besk vinter i betragtning. Men måske er den humor, der åbenbares i velturnerede onelinere fra manuskripterne som de to eksempler herover fra henholdsvis den tyske 'Es war einmal in Deutschland' ('Bye Bye Germany') og den

britiske 'The Party' eller i aktørernes absurde reaktioner på tilværelsens tilfælde, snarere et desperat modsvar på en truende udvikling, hvor end man skuer hen for tiden.

»Mange af de film, vi har med i år, skildrer de store problemer i verden. Men de gør det ofte med en humor og optimisme på trods af tristheden. Det er værd at tage med herfra sammen med eftertanken, sagde festivalens direktør, Dieter Kosslick, forlods om sine film. Og han har ret. Mens dårlige nyheder fra hele verden, fyringer, katastrofer, skilsmisser og alvorlig sygdom slår ind over hovedpersonerne i filmene, svarer de igen med rappe replikker og absurd humor.

MAN KAN EKSEMPELVIS med nogen ret tolke den normalt seriøse og eksperimenterende britiske instruktør Sally Potters lattervækkende frikvarter i 'The Party' i hovedkonkurrencen som et satirisk opgør med fake news og venkabelige alliancer i politik såvel som i privatlivet. I hvert fald tager den prisværdigt korte – 71 minutter – film i skarp optrukket sort-hvid sit udgangspunkt i, at den midaldrende Janet (en veloplagt Kristin Scott Thomas) udnævnes til sundhedsminister for sit unavngivne parti (britiske Labour er det oplagte bud på identiteten).

For at fejre udnævnelsen har hun inviteret sine nærmeste venner til middag, og ind kommer en stjerneparade af skuespillere, anført af amerikanske Patricia Clarkson i rollen som den kyniske veninde

LATTERVÆKKENDE. Kristin Scott Thomas er det veloplagte midtpunkt i den britiske 'The Party', der er et satirisk opgør med fake news. Foto: Adventure Pictures Limited

April, kæreste med en tysk aromaterapeut (Bruno Ganz) – »man kildrer en aromaterapeut og ender med en nazist«, som April siger et sted. Med er også et lesbisk par (Cherry Jones og Emily Mortimer), som venter trillinger, den yngre og nervøst cokesniffende Tom (Cillian Murphy), hvis hustru, Marianne, er forsinket og kommer til at fremstå som aftenens

store gåde. Sammen med den nyudnævnte ministers mand, Bill (Timothy Spall), der kommer ud fra sit rødvinsificerede fravær ved gramofonen med hele to voldsomme nyheder.

Med smittende energi holdes det skarpt skårne manuskript med mange tvists i bevægelse, og humoren flyver højt i det, der måske nok er filmet teater, men med en intensitet, så de 71 minutter føles præcis passende. Til talrige artige afsløringer og intriger, som man nyder i selskab med et godt grin i biografen.

Den britiske film sætter den amerikanske 'The Dinner' om en mindst lige så mislykket middag til vægs med sit tempo og

de eminente replikker, mens selskabet går ned med stil og en humor hinsides helvede. Alt er forment redigeret af danske Anders Refn, som holder filmens tempo kørende gennem alle selskabslivets sving helt til sidste scene (der også er en gentagelse af åbningsscenen!). En velanbragt kommentar til en vis præsidentkandidats snak om a nasty woman og falske nyheder.

SIDSTE ÅR PÅ Berlinale både hyldede og ironiserede de amerikanske Coen-brødre over 1950'ernes Hollywood i skarp technicolor, mens angivere og sladrehanke jagede røde kommunister i branchen i 'Hail, Caesar!'. I år præsenterer spanske Fernando Trueba en lignende dobbeltsatsning med 'La reina de España' ('Dronningen af Spanien'). Den følger et filmhold, som i 1950'erne optager en hyldelse til det katolske kongepar Isabella og Ferdinand, som i 1492 besejrede den sidste mauriske bastion i landet, Alhambra i Granada.

Filmen er til overflod en opfølger til instruktørens 'La niña de tus ojos' ('The Girl of Your Dreams') fra 1998, der også havde Penélope Cruz i hovedrollen og mange af de samme skuespillere på rollelisten. Desværre virker det, som om både Fernando Trueba og resten af holdet har haft det så sjovt med gensynet, at de forsømmer at levere en helstøbt indsats. Ganske vist kredser handlingen om diktatoren Franco, som i løbet af 1950'erne fik både anerkendelse og handelsaftaler med USA

► BERLINALE

► DE ABSURDE GRIN

Berlinale har trods eller netop på grund af de alvorlige tider på kloden været sjældent præget af humor i år. Humoren har nærmest været festivalens hovedtema.

Latteren har fået forløsning i disse film i hovedkonkurrencen 'Wilde Maus' fra Østrig, den amerikanske 'The Dinner', britiske 'The Party', den kinesiske gangsterkomedie 'Mr. Long', den finske 'The Other Side of Hope' samt i talrige film i de mange sideprogrammer – eksempelvis i den spanske 'La reina de España' og den tyske kz-komedie 'Es war einmal in Deutschland'.

erik.jensen@pol.dk

trods folkemordet under og efter Den Spanske Borgerkrig og hans brutale styre, som skuespillerne i filmen gør deres eget lille oprør mod.

Men desværre hæver filmen sig sjældent over folkekomedien og klicheerne. Det havde Penélope Cruz muligvis luret – i hvert fald kom hun ikke til Berlin, hvor hun ellers var ventet med længsel som den største stjerne over denne års sorte festivalhimmel.